

Државна политика и одбрана

Душан Дозет

У чланку су покренута најзначајнија питања наше политике одбране у савременим условима, као: (1) одређивање циљева одбране у условима непостојања конзистентне државне политике; (2) савремено разумевање државног суверенитета и његовог односа према одбрани; (3) питање ратног савезништва у свим модалитетима; (4) однос према војним и политичким организацијама у свету и утицај на политику одбране, етничке побуне и одбрану, и (5) (не)оправданост одбацивања елемената општенародне одбране.

Аутор се залаже за аналитички приступ утврђивању основних опредељења политике одбране, а то су: а) теоријска и емпиријска валоризација концепције ОНО и ДСЗ; б) критичка анализа ратне праксе из 1991. и 1992. године, и в) емпиријска и теоријска анализа свих релевантних ратних (одбрамбених) ресурса наше земље. Тек након тога, сматра аутор, може се приступити формулисању циљева, снага, средстава и метода (варијаната) одбрамбеног деловања, укључујући и развој и употребу Војске Југославије.

Телеолошки принцип концепције одбране

Многи чиниоци од којих зависи политика одбране СРЈ измењени су у односу на пређашње стање, што одбрану СРЈ чини веома компликованом, а рад на њеној концепцији мукотрпним. Наиме, у ранијој пракси често су прављене синтезе без аналитичких студија, што нам се осветило, јер нису биле довољно научно утемељене и реалне, а то је омогућавало волунтаризам. У недостатку озбиљне анализе, највећи значај придаван је одређивању циљева одбране, који су били основа за конструисање њеног модела, што је типичан телеолошки приступ. Дефинисаним циљевима замењивана је емпиријска и аналитичка основа, а разлог за то био је много дубљи – идеолошки приступ одбрани. Идеологија је диктирала циљеве одбране, који су сматрани готово

јединим могућим. Наравно, то је отежало анализу индикатора стварности, а њихово занемаривање омогућавало је преовлађивање арбитражних судова, што је повећавало идеолошки карактер одбране, односно фаворизовало лажну свест о циљевима одбране и самој одбрани. Последице су морале бити кобне, а једна од најтежих било је игнорисање стварности. Наравно, основни кривац за такво стање био је у сфери идеологизованог друштва и политике, чији је саставни део била и одбрана, па би озбиљно разматрање ранијег начина конципирања одбране могло бити од велике користи, иако то сада није у првом плану. У вези с тим, навешћемо два примера.

Прво, у политици одбране никада се није рачунало на унутрашње националне побуне, а поготову не на оружане сукобе. Чак ни после побуне на Косову. Почетком осамдесетих година југословенски врх је коначно почео да напушта југословенску оријентацију, што је био знак за нагло бујање национализма и сепаратизма широм Југославије, у свим областима друштвеног живота, па и у војсци. У таквој ситуацији било је нормално да се мобилише будност војног врха и да се националне побуне дефинишу као варијанта ратног плана. Међутим, у нашим приликама то је било неизводљиво. Такве варијанте не би биле прихватљиве државном врху, јер је он био главни виновник јачања национализма и сепаратизма. Све се то штетно одразило на југословенски карактер одбране и Армије, о чему постоји непобитна документација. Наиме, у Армији се није могло ни мислити о варијантама националних побуна, што је касније постало узрок великих проблема. Почетком рата 1990. године ЈНА није била спремна да интервенише у националним побунама – њен оперативни и логистички распоред био је сасвим непримерен ситуацији. Ратни састави су се морали на брзину замењивати оперативним и тактичким групама, а морала су се стварати и нова ратна складишта и линије снабдевања. Без узимања у обзир тог стратегијског промашаја у ратном плану не би могли на прави начин да се вреднују напори и успеси ЈНА да се прилагоди непредвиђеној варијанти рата, што је највећа невоља која може да снађе једну војску. Дакле, политика одбране није била реална, односно није могла бити реална. Немогуће је замислити да је бивше председништво СФРЈ, крајем осамдесетих година, могло да прихвати ратну варијанту побуне у Словенији и у Хрватској и припреми Армију и државу за одговарајуће деловање.

Друго, војне појаве у свету пратили смо у дужем периоду претежно информативно (па и то недовољно), а не у функцији припремања одбране. Често нисмо веровали да су разне стратегијске варијанте Запада и Истока створене за стварну употребу, па смо их подцењивали. Насупрот томе, прецењивали смо сопствене одбрамбене способности. Међутим, на основу искуства, војне припреме Запада, првенствено САД, биле су реалне, и требало их је схватити крајње озбиљно. У вези с тим, на основу расположења у јавности може се стећи утисак да се

недовољно озбиљно схватају и садашњи поступци Запада, па и војне претње које нам се упућују. О томе се подцењивачки пише чак и у војним коментарима.

Приликом дефинисања политике одбране нужно треба прекинути стару праксу запостављања реалности. То би, у ствари, био почетак озбиљних аналитичких студија, а резултат би требало да буду и циљеви одбране, а не обрнуто. Односно, нема априорних, природних циљева одбране. Они не треба да буду синтеза вредносних судова, расположења, површне свести, традиције, патриотизма и морала, а поготову не робовања политичком волунтаризму државног врха. Они морају да се заснивају на анализи стварних индикатора. Међутим, рад на стварању реалне основе за политику одбране сада је изузетно тежак, а може бити и политички деликатан.

Недостатак конзистентне државне политике

У југословенском врху делује неколико различитих, па чак и супротстављених генералних политика. Оне се разликују у најважнијим ставовима: о питању рата и мира, савезницима и противницима, степену ратне опасности, односу према српским крајинама итд. При таквој дисперзији генералних линија веома је тешко формулисати конзистентну политику одбране, па и војну стратегију. Поставља се питање да ли се војска може дистанцирати од тих разних линија бежећи у деполитизацију. Вероватно не може. Очигледно, деполитизацију треба схватити првенствено као дистанцирање од страначке припадности и страначких политика, а не као дистанцирање од државне политике, од ратоводства. Јер, дистанцирање од државне политике водило би к дистанцирању од политике одбране. У том случају, у надлежности војске остала би само војна стратегија, и то њена реализација, као спровођење политике одбране и ратоводства. Министарство одбране, као и Генералштаб, морају учествовати у дефинисању политике одбране и одлучивању о проблемима рата и мира (ратоводство), иако је то у надлежности државног врха. Они, као специфични органи, на политику одбране и ратоводство утичу стручним мишљењем, док су одлуке политичке, тј. државне. Другим речима, државне одлуке о одбрани припадају политици (великој, глобалној), али садрже уграђене елементе војне реалности, те се без учешћа војних ресора не могу реално дефинисати. Процес доношења одбрамбених одлука веома је сложен и не може се свести искључиво на односе државног врха и врха војске. Бројне су варијације тих односа, али су само две варијанте неприхватљиве и штетно екстремне: када државни врх одлучује мимо војске и када војска одлучује мимо државног врха.

Према томе, војска се не може дистанцирати од политике, па се не може у потпуности ни деполитизовати, али се мора департизовати.

Међутим, она мора да спроводи државну политику, у чијем је дефинисању претходно и сама учествовала. Но, ако не постоји јединствена и јасно дефинисана државна политика, а поготову ако постоји више државних политика – војска нема услове да успешно обавља своје функције. У том случају постоји више могућности: а) да војска прихвати једну генералну линију политике, што би је увукло у политичке борбе супротстављених центара политичке моћи; б) да не прихвати ни једну генералну линију, што би је одвело ка политичком осамостаљивању, и в) да премости разне линије, преузме значајне и за све прихватљиве ставове о одбрани и изгради синтезу коју одобрава политички врх. Све три варијанте имају недостатака, а прве две су и неприхватљиве. Трећа варијанта је привремено решење, али може бити и једини излаз у несрећеним политичким односима у држави..

У вези с трећом варијантом, веома је значајно врховно државно тело за вођење ратоводства и утврђивање политике одбране, у виду савета националне безбедности, врховног војног савета и слично, које би окупило компетентан државни врх у одлучивању о политици одбране и ратоводству. Такав колегијални орган, изван парламентарне структуре, погодан је и за усаглашавање различитих схватања о одбрани. Но, поставља се питање да ли такав орган може компетентно да одлучује без учешћа најодговорнијих представника војске и без ослоња на анализе које управо војска може најбоље да уради. Чак је и питање да ли може добро да функционише без војног функционера високог ранга, који би, као члан тог органа, имао значајне компетенције. Наиме, и тај орган и војни функционер чинили би наглашене елементе председничког система, насупрот систему парламентарне демократије. За одбрану и ратоводство такав елеменат председничког система веома је погодан, можда и незаменљив, поготову за земље чији је војно-политички положај неповољан и одбрамбена безбедност угрожена, као и за федеративне државе. У САД, где је најдоследније развијен, такав систем је показао и довољно демократичности и велику војну ефикасност.

Војска и јавно информисање

Саставни део односа војске и политике јесте и област информисања. У оквиру тога, ваља јасно одредити границу до које војска може јавно да саопштава своје ставове, па чак и (нарочито) своја неслагања с политиком државног врха. Наравно, може се поставити и питање да ли уопште војска треба да иступа у јавности, што би био екстремно негативан став, као и онај супротни – да се без ограда изјашњава о свим питањима. За тај проблем везане су невоље многих војски у земљама парламентарне демократије. У већини земаља преовлађује пракса знатног потискивања војске из јавног информисања, мада се у најразвијенијим земљама она све отвореније изјашњава о многим питањима одбране,

па и у случајевима када њени ставови нису сагласни са ставовима државног врха. Такав тренд може бити знак јачања милитаризма, али и демократизма, што зависи од стабилности политичких прилика земље, политичке моћи државног врха и развијености демократских односа.

У нашем случају ваљало би се изборити за слободу јавног дијалога о одбрамбеним проблемима, у којем војска не би била дискриминисана страна. Напротив, било би нормално да она има право на јавно саопштавање мишљења о војним пословима. Нема сумње, дијалог, информисање и одлучивање омогућавају демократски кодекси или развијени демократски односи. У нас не постоји ни једно ни друго, што је веома неповољна околност. Према искуству из протеклих десетак година, у информисању треба извести многе радикалне промене. Ваља истрајати у одбацавању праксе политичког партнерства војске с државним врхом и политичким центрима моћи, и одбацити праксу идолопоклонства војног врха према државном врху, што је у неким периодима било веома изражено.

Табу-теме о одбрани

Аналитичке студије о одбрани претпостављају коначно елиминисање табу-тема. Наиме, за аналитички метод најважније је да се сва питања поставе јасно, недвосмислено и слободно, на најдиректнији начин. Само се тако може доћи до правих одговора. Иако може изгледати да никада нисмо имали табу-тема о одбрани и да их ни сада немамо, то није тачно. Неке од њих су: а) проблем суверенитета и његове импликације на одбрану, посебно на циљеве одбране; б) дефинисање савезника и успостављање савезништва, као примарно питање одбране; в) однос према војно-политичким групацијама у свету; г) анализа могућности избијања грађанског (верски, национални, етнички) рата, и д) оправданост одбацавања свих елемената општенародне одбране. Свака од тих тема треба да буде предмет аналитичких студија, а ако су оне научно валидне сасвим је неважно да ли се тема формулише позитивно или негативно. На пример, без обзира на то да ли је тема формулисана: „СРЈ не може одбранити државни и национални суверенитет“, или: „СРЈ може одбранити државни и национални суверенитет“, резултат ће бити исти ако је научни поступак коректан. Стога, приликом дефинисања проблема треба елиминисати све политичке обзире.

Суверенитет и одбрана

Суверенитет је за Југославију увек био велики проблем, а нарочито сада. У вези с одбраном, као најзначајније, намеће се питање да ли је могуће остварити неограничен, потпуни суверенитет, или је он по природи међународних односа, а поготову услед политичких прилика –

ограничен. Последњи светски ломови условили су велике измене у схватању суверенитета, што се одrazilо и на праксу, посебно на простору Југославије. Тенденције његовог ограничавања веома су наглашене, и то са свим последицама: мешањем у унутрашње ствари, интернационализацијом унутрашњих проблема и сукоба; широком употребом и злоупотребом међународних оружаних снага или националних оружаних снага у међународној мисији; надгледањем ваздушног, поморског и копненог простора; лимитирањем оружаних снага и постављањем других међународних ограничења националној одбрани и оружаним снагама. Од третмана суверенитета зависи и третман територијалног интегритета, статус независности и неприкосновеност државног поретка. На тим вредностима су се заснивали сви досадашњи циљеви наше одбране, с тим што оне нису претходно анализирани, нити је дефинисан појам суверенитета. За таквим анализама сада постоји ургентна потреба, јер се без њих не могу дефинисати циљеви одбране, изузев ако се поново не определимо за арбитрарне циљеве. Међутим, сада би то било много опасније него раније, јер би тако одређени циљеви подривали одбрамбену моћ земље.

Резултати анализе односа суверенитета и одбране не могу се унапред претпоставити. Али, пошто се чини да није спорно да се појачава тенденција ограничавања суверенитета, намеће се питање како да се постави и формулише циљ одбране у заштити независности земље. Проблем, заправо, није у формулацији, већ у суштини независности и, поготову, у могућности њене заштите. Ако суверенитет више није неограничен, ни независност, вероватно, не може бити неокрњена. Југославија је била једна од ретких земаља која се дословно руководила схватањем о неограничености суверенитета и неокрњености независности. За разлику од ње, блоковске земље су, добровољно или принудно, одавно препустиле део суверенитета блоковима и блоковским центрима, а државе које су гравитирале блоковима отишле су у ограничавању сопственог суверенитета још даље. Стога се поставља питање да ли СРЈ (њена одбрана) може остати на досадашњим позицијама суверенитета и независности. Ако се и даље сматра да може (као и некада), последице тог става неће бити исте као некада, па, према томе, не могу бити исти ни одбрамбени поступци. У супротном, ако СРЈ промени став према суверенитету и независности у правцу ограничавања, из основа се мењају сви досадашњи принципи одбране, па и сам карактер и модел одбране, као и сви поступци, мере и задаци, а за такав заокрет су неопходне озбиљне анализе.

Савезништво и одбрана

Друга табу-тема односи се на проблем савезника и на савезништво, јер је за Југославију тај проблем увек био изузетно компликован, а можда и нерешив. Као несврстана земља, Југославија дуго није имала

савезника међу блоковским земљама, а несврстане земље – због географских, политичких и војних особености – нису јој могле бити директни војни савезници. Отуда би се могло рећи да је она била земља без савезника. У тој крајње деликатној позицији дефинисани су потенцијални савезници, као и процеси и односи у свету који би могли бити у функцији савезништва. Ради се о познатој тези да су потенцијални савезници Југославије сви противници њених противника и да антагонизам према њој ограничавају антагонизми међу блоковским силама. Југославија је имала дуг период стабилног мира, али је тешко закључити да ли је у томе највећи значај имао наш модел савезништва или општа блоковска стабилност у Европи, те се не може поуздано оценити колико је наш модел савезништва био валидан у теорији и проверен у пракси. Сада су индикатори за обе тезе отпали, што је из основа изменило војно-политички положај Југославије и вредност тзв. потенцијалних савезника и процеса савезништва. То значи да се мора тражити нов модел савезништва, уколико се не полази од става да одбрана Југославије може функционисати без директних савезника. Наиме, схватање савезништва у претходној фази југословенске одбране карактерисало је и препотентно уверење да је углед Југославије у свету толико велики да нико не сме ризиковати да против ње предузме агресију. Међутим, уколико је раније и имало неко дејство, сада управо то убеђење делује обесхрабрујуће, јер је углед земље опао на доњу границу.

На основу наведеног, очигледна је ургентна потреба за анализом савезништва у одбрани СРЈ, при чему се морају озбиљно анализирати све хипотезе: одбрана без савезника, одбрана с потенцијалним савезницима, одбрана у очекивању накнадних савезника и одбрана с јасно опредељеним (и којим) савезницима. Резултати тих истраживања значајно ће утицати на циљеве, карактер и структуру одбране, као и на одбрамбену способност.

Војно-политичке организације у свету и наша одбрана

Однос одбране СР Југославије према војно-политичким организацијама у свету и Европи може се разматрати у оквиру проблема савезништва, али и као засебно, веома значајно питање. Сада у свету релевантне групације постоје само на Западу, јер су на Истоку доживеле крах. Ради се о НАТО-у, односно Европској унији, а у ширем политичком смислу – о светском западном поретку у настајању, односно о Европској заједници као његовом европском делу. У веома кратком периоду све европске државе успоставиле су однос приближавања или интеграције различитог облика и обима са Западом и његовим структурама. Изузетак није ни Русија. Југославија је, за сада, углавном на дистанци, али јој то све теже успева, поред осталог и због тога што је, услед интернационализације кризе и рата на просторима бивше државе, принудно

широко инволвирана у интересну сферу Запада. Осим тога, политичка опредељења унутар земље знатно инклинирају ка интеграцији са Европом и Западом. Диференцирање политичких опредељења и поларизовање снага у СРЈ све више се заснивају управо на односу према интеграцији са Западом. То је постао највећи спољни и унутрашњи проблем земље, а поделе изазивају жестоке политичке борбе, често на ивици унутрашњих сукоба. Пошто је тај политички процес веома динамичан, а неизвесно је колико ће трајати, читав државни живот ће бити неминовно у међуфази, у превирању и очекивању исхода. У међувремену, морају се дефинисати одбрамбени ставови, који не могу бити коначни све док се не стабилизује политичка линија у држави. Очито, та фаза је за одбрану најтежа, с обзиром на могућа велика искушења. Стога ће војни врх морати да уложи изузетну инвентивност и компетентност и пронађе оптимална решења. Истовремено, одмах се мора отпочети озбиљан аналитички рад на разради хипотетичких варијаната, које могу накнадно уследити. Све те варијанте треба уврстити у истраживање, без обзира на то што неке од њих могу изгледати деликатно или политички неприхватљиво. Истраживање тог феномена мора бити динамичко, као и у осталим друштвеним областима, јер се морају претпоставити различите промене. На пример, једну од највећих, али и најнеизвеснијих, ваља очекивати у вези с улогом Русије као светског војно-политичког чиниоца.

Етничке побуне и одбрана

Процена могућих етничких побуна, посебно оружаних, једно је од деликатнијих питања одбране. У протеклом периоду таква процена за Југославију или није постојала, или је била веома лоша. У вези с тим, пошто су изостале (или су биле лоше) припреме за дејства против националних побуна, ни начин деловања није могао бити одговарајући. Дакле, на основу искуства, у нашим условима националне и етничке побуне не смеју се пренебрегнути и подценити.

У рату у Босни и Херцеговини (што је, такође, вид националне побуне) онемогућено је из политичких и међународних разлога ангажовање југословенских војних снага, као и у случају кршења Венсовог плана у Хрватској од стране хрватске државе. Међутим, то не значи да не може бити наметнуто или изнуђено њихово ангажовање у заштити националних интереса српског народа у Хрватској и БиХ у одређеној ситуацији и под одређеним условима. У разради варијаната дејстава у тим условима прво би се наметнуло питање њиховог карактера, тј. да ли би се она, према обиму и начину, одвијала у оквиру рата, ограниченог рата или специјалног рата. У случају рата, то би био међудржавни рат, а у случају нижег облика дејстава, сукоби би могли имати и неку форму инфилтрације, интервенције, демонстрације и помоћи унутрашњим снагама.

Искуства из Хрватске и БиХ упућују на то да исту важност имају процена разлога за ступање у рат и процена разлога за излазак (извлачење) из рата. Уосталом, политички карактер рата првенствено се одређује према исходу тј. према сврси рата, што је и основа реалне процене. Јер, ако се подбаци у процени исхода и сврхе рата, рат губи смисао. Све накнадне анализе показале да у случају рђавог исхода у рат није требало ни улазити. Дакле, анализа ратних дејстава у националним и етничким побунама захтева исту меру научности и реалности као и анализа сваке друге варијанте рата. Патриотски, национални и други вредносни мотиви нису довољан разлог за отпочињање дејстава ако не постоје реални услови и прогноза да ће исход сукоба бити позитиван.

Оружани сукоби на територији СР Југославије имали би карактер унутрашњег сукоба, све до обима грађанског рата. Пошто су етнички сукоби могући, не би требало полазити од политичке оцене да их не може бити. Због тога постоји потреба за предузимањем свеобухватних припрема за све такве случајеве, што подразумева и предузимање мера за спречавање оружаних побуна и њихово обуздавање. У фази спречавања етничких побуна, која је и најважнија, најмања је опасност од интернационализације унутрашњег сукоба и његовог прерастања у међународни сукоб. У актуелној ситуацији спречавање етничких сукоба изгледа као најважнија и највероватнија варијанта одбране у СРЈ. Због тога се, у оквиру одбрамбених припрема, поставља и питање да ли у очекивању могуће побуне треба примењивати одговарајуће технике руковођења кризом. Наиме, чини се да ангажовање одбране тек од тренутка отпочињања отвореног сукоба није оптимално, а негативан учинак временског кашњења може имати одлучујући значај. Чак и када није доведен у питање позитиван исход сукоба, због кашњења се, по правилу, користе прејаки начини и средства борбе, а на њих је јавност, посебно међународна, веома осетљива. Дејствима ниског интензитета, односно неконвенционалним дејствима, требало би дати предност, а то је могуће само ако су испуњена два важна услова: а) ако су та дејства правовремено примењена, и б) ако се располаже одговарајућим снагама, средствима и начинима борбе. Највише негативних искустава бивше ЈНА везано је управо за спречавање и гушење унутрашњих побуна – од Словеније до Босне и Херцеговине. За озбиљну анализу тих искустава биће потребно много времена. Пошто се ради о рату (1990–1992) који има различите политичке квалификације – од крајње негативних до крајње позитивних, то на анализу не би смело да утиче. Међутим, поставља се питање да ли је и анализа искустава из протеклог рата такође табу-тема. Има знакова да јесте, да није добро прихваћена анализа стратегијских искустава и, поготову, рада оперативних и стратегијских тела и команди. Толеранција се најчешће завршава на нивоу анализе искустава тактичко-оперативних јединица. До сада се у јавности није појавила ни једна званична анализа, што је створило могућност

за памфлетско и фељтонистичко блаћење ЈНА и њене улоге у протеклом рату, на шта нико није озбиљно реаговао. Сигурно већ постоје интерне анализе у војној средини, а можда и изван ње. Међутим, нема спремности, за сада, да се оне организовано објаве јавности. Чини се да би о томе требало на време донети одлуку, а свакако пре него што се масовно појаве мемоарски записи актера рата или приватне студије, од којих се могу очекивати различити учинци – од позитивних до штетних. Рат на југословенском простору, који још траје, изазвао је светску пажњу и интервенцију међународних форума и сила, па се ни као такав не може ставити *ad acta* и преко њега ћутке прећи. Осим тога, био је сувише озбиљна, трагична и крвава појава, и наши војни аналитичари морају искористити то искуство у изградњи нове војске Југославије.

О оправданости одбацивања елемената општенародне одбране

Сви елементи општенародне одбране званично су одбачени. Њена концепција је осуђена, и приступило се изградњи нове одбране. Претходно је политички дисквалификована Територијална одбрана, као велика превара, што је било мотивисано политичким разлозима. Војни разлози у почетку нису помињани, а они су деловали и позитивно и негативно. Наиме, у Словенији је Територијална одбрана имала кључну улогу у судару са ЈНА, што је, начелно, афирмација те врсте милицијског и народног организовања. С гледишта ЈНА, то је била негативна чињеница, која је показала да је у концепцији одбране, Територијална одбрана била институисана неселективно и, у крајњем – нереално. Наиме, показало се да се територијална одбрана може успешно применити само у политички хомогеном друштву, и то само као милицијска оружана сила, а не као техничка компонента регуларне армије, тј. као њена територијална копија. Нарочито изненађује да је територијална одбрана одбачена у време када се у српским крајинама појавила као једини облик народног отпора и одбрамбеног народног рата, и када је, постепено, постизала све већи успех. Када је и ЈНА ушла у оружана дејства у крајинама, територијална одбрана је садејствовала са њом. У недостатку пешадије, често је била једина садејствујућа снага оклопним јединицама. Као израз природне потребе народног рата веома брзо су се појавиле и добровољачке јединице, које су се задржале као трајан облик.

Упркос тим чињеницама, уместо озбиљне анализе добрих и лоших страна, дошло је до произвољне осуде територијалне одбране, а она је била утолико оштрија уколико је имала мање ослонаца у чињеницама (као да се поново појавио својеврсни волунтаризам). Наравно, залагање за трезвену анализу значи да треба увидети и све недостатке, заблуде, грешке и промашаје везане за територијалну и општенародну одбрану, који су мерљиви. Највише их је у области идеологизовања самоуправног

друштва, као подлоге општенародне одбране, али се партиципативна суштина тог система не може олако одбацити. Идеолошка осуда општенародне одбране као марксистичке заблуде оправдана је само онолико колико је незналачки, догматски примењена, што је често преовладало. Међутим, у крајњем, општенародна одбрана, народни рат и милицијска војска постоје од најстаријих ратова и трају све до наших дана. У нас су највећи пропусти учињени у некритичком, неселективном, нееластичном и нереалном примењивању и организовању општенародне одбране. Занемарени су реални услови, околности и индикатори стварности, што значи да је и модел постао волунтаристички концепт и нестварна творевина, а то је последњи рат и показао. Уосталом, и критика општенародне одбране увек је била табу-тема, па није добро што је изостала и сада, приликом олаког одбацивања свих елемената општенародне одбране. Отуда се намеће питање да није на помолу нова табу-тема, јер се тешко може објаснити чињеница да се ниједан глас није чуо у одбрану претходне концепције.